

Відзначимо, що в основі професійної педагогічної підготовки вчителя є формування не тільки професійних умінь і навичок, а й здатності майбутнього вчителя через діалог культур досягти певного рівня самопізнання, ознайомитись із морально-етичними та культурними надбаннями інших народів, оволодіти певним культурознавчим мінімумом.

Отже, однією із ключових компетентностей майбутнього вчителя є культурологічна, актуальність формування якої зумовлена тим, що вчитель постійно є активним учасником процесу спілкування, носієм власної культури, вираженої у мові, що передбачає знання лексики з національно-культурним компонентом, найменування предметів і явищ традиційного українського побуту, звичаїв, обрядів, народної творчості, живопису, фольклору тощо.

Література

1. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти (Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392). Київ. 2011. 61 с.
2. Гречаник Н. І. Формування культурологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи: діяльнісний підхід. Молодий вчений. №2(78). 2020. С. 104–108.
3. Кравченко-Дзондза О. Культурологічна компетентність майбутнього вчителя в контексті культурологічної парадигми освіти. Молодь і ринок. №8(163). 2018. С. 90–94.

Олена Онаць,
*кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
завідувач відділу економіки і управління ЗСО
Інституту педагогіки НАПН України,
e-mail: olena.onats@gmail.com*

ВПЛИВ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ НА ФОРМУВАННЯ В УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ ТА САМОСВІДОМОСТІ

Ключові слова: організаційна культура, національна свідомість, самосвідомість, освітній процес.

Організаційна культура закладу загальної середньої освіти може забезпечити успішність діяльності та його розвиток з метою забезпечення

якісної освіти і розвитку учнів; збереження культурної спадщини і національних традицій; формування національної свідомості та самосвідомості учасників освітнього та управлінського процесів; формування громадянина-патріота, інноватора, креативної особистості[2].

Для цього керівнику закладу освіти спільно зі своєю командою, необхідно створити власну організаційну структуру, яка складатиме базис організаційної культури. Потребують розроблення загальноприйняті моделі поведінки учасників освітнього процесу, яких будуть дотримуватися всі. Вони дають членам об'єднаного колективу почуття захищеності, коли кожен буде себе позиціонувати саме з цією спільнотою. [1; 2; 3; 4].

Розглядаємо організаційну культуру закладу освіти з позицій системного підходу як систему, що *повинна мати сильне, структуро-організуюче ядро – головну стержневу (серцевинну, стрижневу) ідею, або сукупність ідей (принципів), які є прийнятними для всіх та кожного і відображає напрями, специфіку і способи організації діяльності та управління конкретного закладу освіти, має прояви у стилях керівництва, у поведінці та позиції керівника і педагогічних працівників, представників органів громадського самоврядування та влади, ставленні зовнішнього середовища і партнерській взаємодії тощо.* Розрізнявати культуру різних закладів можливо відповідно до визначених ними основних напрямів і профілю діяльності: лінгвістичного, юридичного, математичного, спортивного, економічного, екологічного, військово-спортивного тощо. Обрані напрями і способи діяльності колективу впливають на організаційну культуру, оскільки вона детермінує пріоритетні якості, необхідні саме для цієї діяльності: здібності, розум, силу, підприємливість, духовність, оригінальність, патріотичність, духовне, психічне і фізичне здоров'я.

Ознаками зовнішнього прояву та компонентами організаційної культури закладу освіти можуть виступати: символіка(прапор, емблема, гімн, шкільна форма тощо); авторитетні люди, яких вважають подвижниками, своєрідними

героями; особливості влаштування церемоній, власні обряди та традиції, процедури, як видимі явища, що вказують на очевидні й приховані переконання, цінності й настанови. Це можна побачити у створенні нового освітнього простору і безпечного інклюзивного здоров'язбережувального середовища; і в оформленні інтер'єру навчальних кабінетів та інших приміщень; і культури організації та проведення різних заходів; і дотримання єдиного мовного режиму, етикету, Статуту та правил внутрішнього розпорядку, Кодексу закладу тощо [79].

Розглянемо кілька аспектів реалізації стержневої ідеї в закладі освіти. Якщо офіційно заклад освіти визначив як стрижневу ідею надання якісної освіти та всебічний розвиток учнів, формування у них активної творчої життєвої позиції і лідерських якостей, поглиблене вивчення окремих предметів чи обраний профіль навчання, то це буде лише формальна, привнесена ззовні стрижнева ідея.

Реальною є стержнева ідея – формування національної свідомості та самосвідомості учнів як громадян України. Національна свідомість і самосвідомість громадян є необхідною умовою для розбудови суверенної, незалежної і соборної України. Саме вона має становити державну ідеологію нашого суспільства. Треба пам'ятати також, що національна свідомість і самосвідомість притаманні людині від природи і може втілюватися у різних формах національної ідеї. Це весь уклад життя закладу освіти. На цей процес найбільше впливають три групи факторів: держава та її інституції; культура в широкому розумінні цього поняття (насамперед, українська мова як код нації); цілеспрямований процес національно-патріотичного виховання особистості через її всебічний розвиток – і цей інструмент у руках освітян. [3;4].

Формування національної свідомості та самосвідомості має розглядатися у ракурсі *професіоналізму та патріотизму усіх працівників та керівництва ОЗО*, поєднання їхнього слова і дії, позицій, поведінки, особистого прикладу, їх особистісних якостей, індивідуальної креативності, проявів патріотизму та

активної громадянської позиції, національної свідомості та самосвідомості у професійній діяльності та міжособистісному спілкуванні, у власних цінностях, світогляді, поглядах і вчинках.

У процесі реалізації цієї стержневої ідеї *для учнів* (підростаючого покоління) має бути враховано: прагнення учнів отримати глибокі та міцні знання, відповідні компетентності, щоб досягти особистих успіхів; відповідність обраного ними профілю навчання і рівня професіоналізму вчителів; їхніх здібностей і нахилів та прагнення реалізувати себе; національно-патріотичні цінності, сформовані ще у родині та розвинені в ОЗО як невід’ємні складові їхнього повсякденного життя – і це для них має бути усвідомлена норма буття.

Національна самосвідомість може втілюватися у різних формах національної ідеї: Тому заклад освіти, який пропагує національну свідомість і самосвідомість, український патріотизм, любов і повагу до української мови, але при цьому дозволяє своїм працівникам спілкуватися у своїй діяльності та під час спілкування з батьками та учнями, під час здійснення освітнього процесу іншою мовою, навряд чи досягне визначеної мети своєї діяльності. [3].

Таким чином, стержневою є та ідея, яка повною мірою справляє реальний вплив на всіх учасників освітнього процесу в закладі освіти, на відміну від офіційно прийнятої закладом парадигми. Це відбувається тому, що організаційна культура є складною системою і, навіть, віддалений від неї елемент несе на собі відбиток усієї системи.

Особливо це стосується стану функціонування української мови у закладах загальної середньої освіти та діяльності колективів щодо її розвитку як державної і як рідної.

Г. Філіпчук у своїй монографії «Національна ідентичність: культурно-освітній вимір» зазначає: «Досконале вивчення української мови має залишатися головною метою освітнього процесу. Причому її реалізація найоптимальніше може здійснюватися в умовах створення реального єдиного

комплексу мовної підготовки, коли дитсадки, школи, ВНЗ, суспільство, держава, а також церква мовленнєво комунікуватимуть на основі української мови як державної»[5].

Українська мова як національна цінність і код нації є визначальною складовою національної культури. Від тісного зв'язку організаційної культури з національною культурою залежить її ґрунтовність, стабільність, прийнятність для всіх учасників освітнього процесу. Міцне підґрунтя і реальна психологічна основа для її формування і розвитку базується на національному менталітеті, що відображає психологічні риси українського народу (і позитивні, і негативні).

Серед основних позитивних психологічних рис українського народу зазначимо такі: прагнення до незалежності; гостинність, дружність, товарицькість; висока моральність, чистота; охайність у побуті; чемність у ставленні до людей; шляхетність; витривалість; терплячість; чуйність, чутливість; добре розвинений інтелект, творчі здібності; культуротворчість, потяг до мистецтва, естетики та інші.

Але потребують корекційної роботи такі негативні, на нашу думку, психологічні риси, як: нерішучість, інертність, які свідчать про недостатній рівень волі і характеру; індивідуалізм (моя хата скраю); протиставлення власного інтересу загальному; несприйняття чийогось керівництва, небажання); невміння прийняти свої сильні і слабкі сторони (або відсутність самокритичності, або надмірне самокритиканство); лицемірство, заздрість тощо.

Талановиті педагоги можуть і використовують різноманітні способи, щоб перетворювати негативні риси на користь і самому учневі, і суспільству. Головне, що всі дії мають здійснюватися з дотриманням педагогічної культури та етики, утвердження доброзичливості, сприятливого психолого-педагогічного мікроклімату, поваги до людини та довіри до неї, забезпечення розвитку її ініціативи, таланту, творчих здібностей, суб'єкт-суб'єктних стосунків учитель-

учень, учитель-керівник, учитель-батьки, керівник-представники партнерів, тобто педагогіці партнерства між усіма учасниками освітнього процесу [44; 80].

Важливе значення у розвитку організаційної культури закладу освіти та створення її міцного підґрунтя мають також професійний та особистісно-ціннісний досвід самого керівника. І характер інновацій, і шлях розвитку закладу, і успішне керівництво освітнім процесом залежить безпосередньо від його професійної компетентності і особистісних якостей. Тому що будь-яка культура має особистісне підґрунтя. Її цінностями, як правило, стає те, що людина сама пережила, що стало її власним досвідом, радістю чи смутком. Це мова почуттів, емоцій, вражень, розчарувань, захоплень, сумнівів, радості, не тільки слова, проголошені гасла, але і відчуття. Особистісно-ціннісний досвід означає, що цінності людини матеріалізувалися не лише на рівні розуму й слів, а й у душі та серці. Без особистісного переживання, ставлення культура залишається лише порожнім, нічим не заповненим звуком, словом, якому можна не надавати значення. Серед безлічі цінностей, які пропонує культура, дієвими будуть лише ті, що пережиті людиною на особистісному рівні.

Тому таким важливим у створенні організаційної культури закладу, організаційної і педагогічної культури керівника є його *самоактивність та національна свідомість і самосвідомість*, яка виявляється в тому, що керівник не пасивно розвішує національну символіку в приміщеннях, а активно взаємодіючи з нею, а використовує її як ресурс, інструмент у своїй діяльності, показуючи приклад іншим. Його власна активність зумовлює активність учасників освітнього процесу.

Професійний та особистісний досвід, самоактивність, національна самосвідомість, рівень управлінської культури керівника у впровадженні культурологічного підходу в управлінні, його сприйняття і дотримання культурних національних та світових цінностей є дуже важливим. Це забезпечує використання національних цінностей, національних символів та національних звичаїв і традицій найбільш оптимально, якщо він хоче бачити

організаційну культуру ввіреного йому закладу освіти дієвою, результативною і позитивною [45;79;83;115].Важливу роль відіграє формування національної свідомості та самосвідомості в учасників освітнього процесу, застосування та розвиток української мови як коду нації і визначального складника національної культури, самоактивність і національна самосвідомість керівника.

Література

1. Калініна, Л. М. Феномен культури в управлінській культурі керівника загальноосвітнього навчального закладу та методи його дослідження [Текст] / Л.М. Калініна // Зб. наук. пр. «Педагогічна освіта: теорія і практика». – Вип. 5. – Кам'янець -Подільський : ПП «Медобори - 2006», 2010. – С. 32 – 42
2. Калініна Л.М., Онаць О. М., Калініна Г.М. Культура як цивілізаційний феномен в управлінській діяльності керівника. Сучасні тенденції розвитку організаційної культури загальноосвітнього навчального закладу в інформаційному суспільстві: Матеріали Всеукраїн. наук.-прак. конференції, 10 квітня 2014 р. Київ:Педагогічна, 2014. – С. 32-43.
3. Онаць Олена Миколаївна. [Культурологічний модус формування національної свідомості та самосвідомості в опорному закладі освіти](#). In: Problems and achievements of modern science : coll. of scientific papers «ΛΟΓΟΣ» with materials of the International scientific-practical conf., Cork, May 6, 2019 NGO «European Scientific Platform», м. Корк, Ірландія, стор. 33-36. ISBN 978-617-7171-80-4
4. Онаць О.М. Культура в освітньому демократичному середовищі / О.М.Онаць // Постметодика. – 2013. – № 4 (113). – С. 31–37
5. Філіпчук Г. Національна ідентичність: культурно-освітній вимір: монографія / Георгій Філіпчук. – Чернівці : Друк Арт, 2016. – 304 с.